

השקר השוכן בבית

העיר פיליפסבורג אינה קיימת בגרמניה. ביתר דיוק, היא מעין התגלמות, אידיאה, של עשרות ערים, הקיימות באמת. יש בה כל הסמנים של עיר אירופאית מודרנית שלאחר המלחמה: תנועה סואנת ברחובות, מיבנים ענקיים מזכוכית ופלדה, חוג של חברה גבוהה, אשר להתקבל לתוכו זקוקים להלכה לייחוס ולמעשה לכסף. איש לא יודה בזאת, כמוכן; אל נא תחשדו, כי החברה בפיליפסבורג וולגארית כל כך. פיליפסבורג אמנם פרובינציאלית מעט, אך דואגים ודואגים בה לצרכיו הגבוהים יותר של האדם: לתרבות ולאמנות. יש לה לפיליפסבורג תיאטרון עירוני, שירות שידור, עיתונות יומית ושבעון פופולארי. החברה הטובה כוללת זמרת מזדקנת המסורה לסמים משכרים, בעלת חנות לחפצי אמנות, רופא נשים, אנשי רדיו וטלוויזיה. מועדון הלילה של פיליפסבורג, שהמפתח המצועצע לדלתו המוצנעת הוא אות היכר לעלית החברתית, דוגל בסיסמת ההטפה לחיים נעלים יותר. כל מי שמתקבל למועדון "סבאסטיאן", בו מבליים החברים את זמנם בחברת נערות-הבר בעלות הנטיות האמנותיות, חייב להישבע שבועה רבת רושם, המזכירה את ההשבעה הצופית. יש עוד להוסיף על כך, שבמועדון סבאסטיאן הקדוש, הריהוט והאביזרים הנמצאים בו רובם עתיקות של ממש, שרידים מכנסיות ומקומות קדושים. ואילו הנשים, שכניסתן ל"סבאסטיאן" אסורה, אף הן עושות מה שהן עושות מתוך מניעים נעלים: כאשר הגברת פולקמן, למשל, בוגדת בבעלה, הרי היא עושה זאת רק משום "שנתברכה בפנטאסיה בלתי רגילה". כאשר מתקיימת נשפיה בבית פולקמן, ורופא הנשים ד"ר בנראט מספר אנקדוטות מפוקפקות מנסיונותיו המקצועיים, מהרהר האנס בוימן, החדש בפיליפסבורג, בינו לבין עצמו: "ככל שהעריץ את רופא הנשים הזה, אבל לדבר כך בנוכחות גברות! מה זכות היו אלה, מה טהורות, אם יכלו לדבר בשוויון נפש כזה על נושאים, שגרמו לו שיסתחרר כולו!"

העיר פיליפסבורג אינה קיימת בגרמניה הגיאוגרפית, אך יש לה קיום משכנע ביותר בספרו של הסופר הגרמני מרטין וואלזר "נשואים בפיליפסבורג"¹. מרטין וואלזר הוא יליד 1927. בשנת 1955 פירסם את ספרו הראשון, "אוירון מעל הבית"², קובץ סיפורים. עוד לפני כן הירבה

לפרסם סיפורים ורשימות בעיתונות, וכתב תסכמים לרדיו. קובץ הסיפורים הראשון שלו זכה בפרס "קבוצת 47". "נשואים בפיליפסבורג" הוא הרומאן הראשון של וואלור. הוא נתפרסם בשנת 1957 וזכה בפרס הרמן הסה. מאז פרסם הסופר עוד רומאן ושני מחזות. סגנונו של וואלור מיוחד במינו: יש בו מן הרחבות האפית — כל דבר מתואר על בוריו, הסופר מוסיף ומביא דימויים בלתי צפויים על-מנת להמחיש לו לקורא היטב במה המדובר; אך אין ברחבות זו ולא כלום מן השעמום והחזרה; התיאורים מפתיעים ביסודות הבלתי צפויים ומדוייקים כאחד. ולעיתים תכופות מורגשת אירוניה דקה, עדינה. הנה, למשל, משפט הלכות מקטע על אנשים היושבים בבית-קפה בצהרי יום קיץ לוהט:

"פה ושם זעה עינו של לקוח יחד עמו, כעינו של דג המוטל על היבשה ואין בו עוד הכוח להבהיר לעצמו, שמצב זה לא יוכל להסתיים בכי טוב".

בחרנו להתעכב על "נשואים בפיליפסבורג" משום שרומאן זה הוא סאטירה חברתית מובהקת, סאטירה על החברה הטובה בגרמניה העכשווית. ואין זה מקרה, שהספר קרוי "נשואים בפיליפסבורג" ולא, למשל, "החברה הטובה בפיליפסבורג". שכן וואלור חושף את השקר היסודי שבחיי אנשיו, השקר המתחיל בתא המשפחה הקטן ביותר. מן השקר, הצביעות והתרמית שבחיי הפרט הוא מסיק מסקנות הרסניות לגבי הכלל; וכל זאת בהתאפקות ועל דרך האירוניה הקלילה. ככל סאטיריקן, וואלור הוא גם מוראליסטן: החברה אותה הוא מתאר רקובה מיסודה, זורע הכיליון טמון בכל אחת ואחת מן הדמויות שלומדים להכירן מקרוב.

עלילת הספר פשוטה בתכלית. האנס בויםן, בן 24, בעל השכלה אוניברסיטאית, חסר אמצעי מחיה, בן יחיד ובלתי חוקי לאמו, מגיע בעיצומו של קיץ לפיליפסבורג. מדוע דווקא לפיליפסבורג? משום שבאמתחתו המלצה חמימה מאת הפרופסור שלו, אל אחד מחשובי אנשי העיתונות שבמקום. ללא מודע וקרוב, סר האנס לביקור נימוסין לאנה פולקמן, אותה הכיר היכרות רופפת באוניברסיטה. מכאן ואילך מתחילים העניינים להתגלגל במסלול, אשר כאילו נקבע מששת ימי בראשית, אך מכל מקום, מיום שנבנתה פיליפסבורג. אנה היא בחורה טובה למדי ורצינית, אך בלתי מושכת. מתוך התנגדות ושנאה לאמה היפה, קלת הדעת וקלת ההליכות, מסתגרת אנה עוד יותר בתוך עצמה, לובשת צורה מושכת עוד פחות. האנס אומר לעצמו, שאנה לעולם לא תזכה בבעל. "היא ישבה ככת שישים, זקופת קומה, באי-נוחות וחרוצה, בניגוד לצו הטבע, בתולה בלה, למרות הצבעים המודרניים של מלבושיה". האנס הוא קצר-רואי להפליא; קבלת

השקר השוכן בבית.

הפנים הלבבית שערכו לו, לפרולטרי המסכן, בבית פולקמן, התעשיין הגדול, חייבת היתה לפקוח את עיניו: הוא הוא, ולא אחר, היא בעלה של אנה, אותו בעל, שבטעות הוא סבור, שאנה לא תזכה בו. ואכן, בעיצומו של חורף, כאשר הרוח משתוללת והגשם המעורב בשלג מצליף על החלונות והדלתות, מתקיימת מסיבת האירוסין. בעקבות מאורע חברתי זה מתקבל האנס כחבר שווי-זכויות בחוגים הגבוהים של העיר; גם למועדון הלילה סבאסטיאן הוא מוזמן; והוא מתחיל לבגוד באנה, שנאלצה בינתיים לעבור הפלה בלתי חוקית אצל רופא שנהג בה כקצב, עוד לפני החתונה. בין הפרק הראשון, המספר על ביאתו של האנס לפיליפסבורג, לבין הפרק האחרון, המספר על השתרותו של האנס בפיליפסבורג, משתלבים שני פרקים אחרים, המספרים על חייהם הציבוריים והמוצנעים של רופא הנשים ד"ר בנראט ועורך-הדין ד"ר אלווין. ד"ר בנראט וד"ר אלווין, בני שלושים ושמונה ושלושים וחמש, שונים מאוד במהותם זה מזה; הדמיון שביניהם טמון רק בנקודה אחת בלבד: השקר היסודי שבחיי הנישואין של כל אחד מהם. מגורלם של שני אלה אנו יכולים להקיש בביטחון מלא על עתידו של האנס, העומד לצעוד בדיוק בעקבות כל הפיליפסבורגים בעלי העמדה שקדמו לו. כל אחד מן האנשים, שאנו נתקלים בהם, סבור, כי אצלו עצמו פני הדברים הם שונים; אך כולם כפופים לאותו מסלול עגול, מסוגר, שאין לו סוף ואין לו התחלה, ושהחריגה מתוכו אפשרית רק על-ידי המוות או החורבן הכלכלי.

כשאנו קוראים ספר, שעניינו הוא תיאור גרמניה המודרנית, מחוייב המציאות הוא שנחפש אחר הנקודה המעניינת אותנו: מהו הקשר בין גרמניה של היום וגרמניה של אתמול; מהי הרוח הפוליטית המפעמת את הדמויות הפועלות. גם בשטח זה יש לו לסופר כמה דעות בלתי נעימות. והוא מבטא דעות אלה באמצעות יומנו של ברטולד קלאף. ברטולד קלאף הוא דמות שוליים. שלא כמו האנס בוימן, הוא אינו "עושה קאריירה". נהפוך הוא הדבר — הוא אפילו אינו מחזיק מעמד כשוער בתיאטרון העירוני של פיליפסבורג; ויש להוסיף כאן, שזאת למרות היותו בעל השכלה ובן ל"משפחה טובה". כי ברטולד קלאף אינו מתפשר ואינו מוכן לוותר על דיעותיו, — שלא כמו האנס בוימן. כאשר המהנדס פולקמן, בעל בית החרושת לרדיו וטלוויזיה, מציע להאנס לנהל את שירות העיתונות שלו — מתמלא האנס אושר על גדותיו. הוא מגחך על כך, שאנה יכלה לחשוש פן לא יקבל את ההצעה, בשל דעותיו הסוציאליסטיות בזמן לימודיו. וכי יש לו כסף ועמדה, שיוכל לעמוד בתוקף על שלו? כדי לפצות את קול מצפונו החלוש, הוא מנסה להשיג למען קלאף משרת מבקר רדיו-

טלוויזיה, ואינו מצליח בכך. קלאף אינו מוכן לכתוב את המכתב לו, אלא את מה שהוא מאמין בו — ולאמונה אין לקוחות. המוצא האחרון הנשאר לברטולד קלאף, לאחר פיטורין ממשרת שוער ועזיבת אשתו, הוא האיבוד לדעת. את דפי יומנו הוא מוריש להאנס, הקורא בהם מתוך רגשות מעורבים. קלאף היה בעל מום — הוא איבד רגל בתאונה עם חשמלית והוא מספר שמעבדו, מנהל התיאטרון הנושא עיניו למועמדות פוליטית גבוהה, אינו יכול לסלוח לו, לקלאף, שלא איבד את הרגל בסטאלינגראד או במקום מכובד אחר. האסיפות הפוליטיות שקלאף מבקר בהן בעיקר ממניעים של עינו עצמי, יש בהן כל הסממנים של דמגוגיה ריקה ומסוכנת כאחת. הנואם הנלהב מעצמו המטיף ללאומניות חשוד בעיני כל מי שמכיר את עברה של גרמניה.

הצצה אחרת לחיים הפוליטיים מתאפשרת לנו ע"י עורך-הדין אלווין. אלווין עומד לייסד עם אחרים מפלגה בלי כל מצע מדיני מוגדר, מפלגה אשר מבטיחה לכל אחד להגן במיוחד על האינטרסים ההולמים לו. ואלווין עצמו, השואף בכל הודמנות להוכיח עצמו כגבר, אולי עקב מפלי השומן שעל גופו, העושים אותו (למרות שהוא אינו רוצה להכיר בזאת) לדמות מגוחכת, אלווין אוהב לראות עצמו כאיש הכוח, כשליט מלידה. אהובותיו העלובות בחדריהן המסכנים חייבות לאשר לו זאת פעם אחר פעם, שאם לא כן, הוא עוזב אותן מיד. רק במילה "אדם עליון" אינו משתמש, אך היא נמצאת, ללא ספק, אי שם בנבכי גשמתו המפותלת. אמנם, בסופו של דבר, אלווין הורס את עתידו בידי, דווקא בשל שתי חולשותיו היסודיות: הרדיפה אחר הנשים והשכנוע בעליונותו על אחרים. אלווין הספיק להרוג רק אדם אחד, בתאונת דרכים. אך מי ערב לנו, כי שאר האלוינים למיניהם אינם מביאים נזק גדול עוד יותר?

וכך נפרד הקורא מפיליפסבורג, משקריה הקטנים והגדולים, ומן הסופר המתאר עיר זו ללא כחל ושרק.

יולי, 1963

הערות

1. Martin Walser : Ehen in Philippsburg 1957.
2. Martin Walser : Ein Flugzeug über dem Haus, 1955.